

Dr hab. Iwona Bąk
Zakład Statystyki
Katedra Zastosowań Matematyki w Ekonomii
Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

RECENZJA

pracy doktorskiej mgra Michała Jankowskiego

pt. „Światowy kryzys finansowy 2007-2009 i jego skutki społeczne w Polsce”

*(promotor: dr hab. Marek Nowiński, prof. nadzw. UE,
promotor pomocniczy: dr Grzegorz Tarczyński)*

Charakterystyka pracy

Przedmiotem rozprawy doktorskiej mgra Michała Jankowskiego jest analiza wpływu globalnego kryzysu finansowego na sytuację społeczno-gospodarczą Polski ze szczególnym uwzględnieniem aspektu społecznego. Wybór tematu uważam za trafny i w pełni uzasadniony, zarówno z teoretycznego, jak i praktycznego punktu widzenia. Globalny kryzys finansowy, który rozpoczął się w Stanach Zjednoczonych w 2007 r. uważany jest za jeden z największych kryzysów w historii gospodarki światowej, ponieważ zachwiał on fundamentami globalnego systemu finansowego. Stosunkowo szybko przeniósł się ze sfery finansowej do sfery realnej, a za pośrednictwem międzynarodowych kanałów transmisji, jego negatywne skutki dotknęły także gospodarki w innych regionach świata. W trakcie trwania kryzysu publikowane były dane dotyczące kształtowania się wskaźników makroekonomicznych wskazujące na możliwość pogorszenia sytuacji materialnej ludności różnych krajów, w tym także Polski. Brakowało jednakże wiarygodnych informacji wskazujących na pogorszenie się poziomu życia ludności. W literaturze, zarówno zagranicznej, jak i polskiej, dominowały i nadal dominują prace przedstawiające genezę kryzysu finansowego oraz jego przebieg. Natomiast niewiele jest opracowań, dotyczących negatywnych następstw wystąpienia kryzysu finansowego w Polsce, a w szczególności jego wpływu na inne, poza finansowym, obszary działalności. Stąd problematykę podjętą w pracy doktorskiej mgra Michała Jankowskiego należy uznać za ważną, ponieważ pozwoli wypełnić lukę poznawczą, związaną z brakiem kompleksowych opracowań w tym zakresie.

Oceniana rozprawa doktorska liczy 214 stron i składa się ze wstępu, siedmiu rozdziałów, zakończenia, spisu tabel i rysunków, spisu literatury oraz załączników. Wykaz literatury

obejmuje 197 publikacji naukowych (w tym 71 zagranicznych), 24 akty prawne oraz 36 źródeł internetowych (w tym 15 zagranicznych). W pracy znajdują się 23 tabele (4 w załącznikach) oraz 47 rysunków. Praca posiada typową strukturę, przy czym objętość poszczególnych rozdziałów i podrozdziałów jest jednak dość mocno zróżnicowana.

Pracę rozpoczyna wstęp, w którym Autor zarysował problematykę badawczą oraz, moim zdaniem w sposób trafny, wyjaśnił cel przeprowadzonych w pracy badań. Doktorant postawił trzy hipotezy badawcze:

1. Polska polityka ekonomiczna skutecznie zapobiegła kryzysowi finansowemu w 2008 roku oraz zmniejszyła jego negatywny wpływ na sytuację gospodarstw domowych.
2. Światowy kryzys finansowy nie spowodował pogorszenia poziomu życia ludności polskiej, a jedynie spowolnienie procesu jego wzrostu.
3. Światowy kryzys finansowy nie zmienił preferencji konsumpcyjnych wiejskich i miejskich gospodarstw domowych w Polsce.

Powyższe hipotezy uznaję za prawidłowe, zawierające w sobie element przypuszczenia naukowego, które może zostać zweryfikowane metodami naukowymi. W końcowej części wstępu Autor, w sposób zbyt syntetyczny, omówił zawartość poszczególnych rozdziałów rozprawy. Odnosi się to szczególnie do przedstawienia rozdziału siódmego.

W rozdziale pierwszym podjęto próbę ujednoczenia zakresu pojęciowego dotyczącego różnych rodzajów kryzysów. W tym celu przedstawiono definicje kryzysów oraz dokonano ich klasyfikacji. Ponadto przedstawiono i scharakteryzowano podstawowe modele kryzysów finansowych i walutowych.

Drugi rozdział składa się z trzech części. W pierwszej z nich została przedstawiona definicja poziomu życia oraz jej ewolucja w literaturze naukowej. Następnie omówione zostały metody badania poziomu życia. Ta część rozprawy budzi pewien niedosyt, ponieważ Doktorant przedstawił tylko jeden z mierników poziomu życia (PKB), który następnie (i to słusznie) poddał krytyce. W pracach zarówno teoretycznych, jak i aplikacyjnych można spotkać wiele różnych mierników, które stosowane są w badaniach poziomu życia. Przykładowo można tu wymienić: indeks warunków życia (*Living Conditions Index*), czy wykorzystywany od 1993 roku przez ONZ wskaźnik rozwoju społecznego (*Human Development Index, HDI*), będący syntetycznym miernikiem opisującym efekty społeczno-ekonomicznego rozwoju poszczególnych krajów. W ostatnim podrozdziale opisany został rozwój badań poziomu życia w Polsce począwszy od 1918 roku. Omówiono w nim wyniki najważniejszych badań z tego zakresu. Pewnym niedociągnięciem tej części opracowania jest skupienie się wyłącznie na pracach Głównego Urzędu Statystycznego oraz Eurostatu. Brak

jest m.in. informacji na temat doświadczeń polskich samorządów w zakresie badania jakości życia. W ciągu ostatnich kilku lat w Polsce powstały inicjatywy mające na celu badanie jakości życia lub zagadnień pośrednio związanych z tym tematem. Można tutaj wymienić takie opracowania, jak np.: „Badanie jakości życia mieszkańców Poznania”, „Badanie poziomu zadowolenia mieszkańców z życia w Sopocie”, „Badanie opinii mieszkańców Gliwic i Jaworzna o stanie miasta, warunkach życia oraz oczekiwaniach wobec władz miejskich”. Ponadto wśród innych badań dotyczących jakości życia w skali kraju należy przede wszystkim wymienić panel badawczy „Jakość życia” w ramach programu *Foresight 2020* oraz badania opinii publicznej związane bezpośrednio lub pośrednio z jakością życia. Szczególne znaczenie ma tu działalność Centrum Badania Opinii Społecznej (CBOS), które wielokrotnie w ciągu każdego roku przeprowadza badania ściśle związane z różnymi aspektami jakości życia i udostępnia je w postaci komunikatów z badań na swojej stronie internetowej.

W rozdziale trzecim została opisana geneza kryzysu finansowego 2007-2009, jego przebieg oraz globalne skutki, które wywołał. Doktorant pokrótce przedstawił zmiany prawne oraz systemowe wprowadzone w USA po Wielkim Kryzysie z 1929 roku, które pierwotnie miały uchronić rynek przed kolejnym tak dużym kryzysem, ale jednak zostały zmienione w ramach liberalizacji rynku bankowego. W rozdziale tym została również dokonana analiza rynku nieruchomości w Stanach Zjednoczonych z dwóch perspektyw – banków oraz nabywców nieruchomości. Rozdział zakończono przedstawieniem globalnych skutków kryzysu finansowego. Doktorant w sposób syntetyczny omówił wpływ kryzysu 2007-2009 na: światowe giełdy finansowe, zmianę poziomu produktu światowego brutto oraz światową wymianę handlową. W sposób prawidłowy zwrócił uwagę na fakt, że szczegółową analizę skutków światowego kryzysu należałoby przeprowadzić na poziomie poszczególnych krajów, co uczyni w dalszych rozdziałach rozpatrując wpływ kryzysu na sytuację gospodarczą i społeczną Polski.

W kolejnym rozdziale dokonano przeglądu literatury dotyczącej następstw kryzysu finansowego. Przedstawiono w nim najważniejsze źródła opisujące: wpływ kryzysu na gospodarkę Polski, działania zapobiegające wystąpieniu kryzysu oraz wpływ kryzysu na sytuację społeczną w Polsce. Rozważania przeprowadzone w tym rozdziale świadczą o dociekliwości naukowej Doktoranta.

Część badawczą pracy rozpoczyna rozdział piąty. W rozdziale tym został przedstawiony wpływ kryzysu na gospodarkę Polski. Analizę rozpoczyna opis zmian poziomu produktu krajowego brutto. Następnie opisany został wpływ kryzysu na system bankowy i rynki

finansowe, a w szczególności na rynek walutowy oraz papierów wartościowych. Dalsza analiza obejmuje zmiany na rynku pracy wraz z badaniem zmian poziomu wynagrodzeń. Rozdział kończy przedstawienie sytuacji na rynku nieruchomości mieszkaniowych.

W rozdziale szóstym Doktorant opisał działania mające na celu osłabienie następstw kryzysu w Polsce. W pierwszej grupie znalazły się te działania, które Polska musiała wprowadzić, ze względu na członkostwo w Unii Europejskiej. W drugiej grupie znalazły się autonomiczne działania polskich instytucji, w szczególności: Rządu, Ministerstwa Finansów, Narodowego Banku Polskiego oraz Urzędu Komisji Nadzoru Finansowego. Pozytywnie należy ocenić ostatni podrozdział rozdziału szóstego, w którym Autor podjął próbę oceny skuteczności działań osłabiających skutki zjawisk kryzysowych.

Ostatni rozdział rozprawy dotyczy badania zmian poziomu życia w Polsce w latach 2006-2011. Analiza ta została przeprowadzona w przekroju gospodarstw domowych z uwzględnieniem podziału na obszary wiejskie i obszary miejskie. Rozdział ten w opinii Recenzenta budzi najwięcej wątpliwości. Po pierwsze Doktorant informuje (s. 143), że do badań w tym rozdziale zostały wykorzystane (a nie jak Autor pisze „użyte”) dane uzyskane z Głównego Urzędu Statystycznego, przy czym podaje tylko adres strony internetowej. Nie wiadomo więc skąd pochodziły dane statystyczne wykorzystywane w badaniach, czy np. z Banku Danych Lokalnych, czy innych raportów lub analiz GUS?

W podrozdziale 7.1.1 Doktorant stwierdza, że „...poprawie uległ stan zdrowia Polaków” nie wyjaśniając przy tym skąd pochodzą te informacje. Wprawdzie dalej pisze o wydłużeniu się dalszego trwania życia, ale w ogólności populacja o stosunkowo wysokiej i jednocześnie rosnącej oczekiwanej długości życia nie musi być zdrowsza. Wzrost ten wynikać może z postępu w medycynie. Przeciętne trwanie życia jest powszechnie używanym syntetycznym wskaźnikiem stanu zdrowia populacji, jednak sama jego znajomość nie pozwala na wyciągnięcie jednoznacznych wniosków na temat stanu zdrowia i nie może być utożsamiana z jakością życia. Proponowane w literaturze nowe mierniki stanu zdrowia wykraczają poza zagadnienia umieralności oraz trwania życia i obejmują także inne wymiary stanu zdrowia. Nazywane są one sumarycznymi miarami stanu zdrowia.

Doktorant w pracy zapowiedział, że wykorzystany zostanie autorski miernik poziomu życia. Wprawdzie tego rodzaju miernik został przedstawiony w podrozdziale 7.2, ale nie bardzo wiadomo na czym ma polegać jego nowatorstwo. Ponadto zdaniem Recenzenta sam dobór cech diagnostycznych do badania jest dyskusyjny. Wątpliwości budzą cechy przyjęte do budowy miernika. Przykładowo z grupy „Wybrane warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych” przyjęto tylko cechę „stopień wyposażenia mieszkań w piece”, a w przypadku

cech z zakresu „Grupy społeczno-ekonomiczne gospodarstw domowych” ograniczono się do gospodarstw pracowników na stanowiskach nierobotniczych, rencistów i utrzymujących się z niezarobkowych źródeł. Czy zdaniem Doktoranta cesze „przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych” można przypisać taką samą wagę jak np. cesze „stopień wyposażenia mieszkań w piece” lub „posiadanie drukarki”? Czy dokonując standaryzacji Autor uwzględnił charakter cech diagnostycznych (stymulanty, destymulanty)? Niewłaściwe jest zamienne stosowanie wyrażen „cechy” i „zmiennie”.

W zakończeniu Autor podsumował wyniki przeprowadzonych badań. Odnosił się do realizacji celów badania oraz przedstawił najważniejsze wnioski dotyczące weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Według mojej oceny cele sformułowane we wstępie rozprawy zostały osiągnięte.

Rozprawa doktorska mgr Michała Jankowskiego zasługuje na pozytywną ocenę ze względu na: oryginalność, walory naukowe i praktyczne znaczenie podjętego tematu. Świadczy to o dużym zasobie posiadanej przez Autora wiedzy teoretycznej dotyczącej przedmiotu rozprawy i umiejętności przeprowadzenia badań empirycznych wraz z ich analizą. Do najważniejszych osiągnięć Doktoranta zaliczam:

1. Logiczne i dość przejrzyste formułowanie zagadnień rozpatrywanych w pracy oraz samodzielne rozwiązanie autentycznego problemu naukowego.
2. Dobra znajomość tematyki, udokumentowana rzetelnymi studiami literatury przedmiotu oraz badaniami własnymi.
3. Zebranie obszernego zasobu danych statystycznych i poprawne przeprowadzenie obszernych badań empirycznych dotyczących wpływu światowego kryzysu finansowego na gospodarkę Polski, a szczególnie na poziom życia jej mieszkańców.
4. Wyprowadzenie logicznych wniosków z przeprowadzonych badań.

Inne uwagi

W trakcie studiowania przedstawionej do recenzji pracy nasunęły mi się obok uwag natury merytorycznej, przedstawionych przy omawianiu poszczególnych części pracy, także uwagi o charakterze formalnym:

- Autor powinien unikać stosowania wyrażen o zabarwieniu emocjonalnym, takich jak np.: „zaledwie”, „najlepiej” czy „aż” (powtarzają się w tekście wielokrotnie),
- stosunkowo liczne błędy edytorskie, np.: przy powoływaniu się na literaturę Doktorant zamiennie podaje „str.” i „strony”, dwukrotnie pojawiają się strony 98 i 99, w spisie

- treści rozdziały numerowane są liczbami arabskimi, a w tekście rzymskimi, brak kropek po źródłach; poza tym występują błędy językowe, stylistyczne i interpunkcyjne,
- nie w pełni uporządkowana literatura, np. Autor w tekście powołuje się na pozycję Mackay 1999 (s. 12), a w spisie literatury jest Mackay 1988, podobnie Sławiński 2001 (czy 2011? – s. 16), albo Calomiris i Hubbard (1988 czy 1998?) – takich błędów jest więcej,
 - brak niektórych pozycji w spisie literatury, na którą Autor powołuje się w tekście np. Komisja Nadzoru Finansowego 2008 i 2009 (s. 136 i 137),
 - nazbyt dużo powtórzeń, np. s. 144 w pierwszym zdaniu jest „W analizowanym okresie...”, a w drugim „W analizowanych obszarach...”. Doktorant co prawda we wstępie podał, że analiza będzie dotyczyć okresu 2006-2011, ale w podrozdziale 7.1.1 powinien powtórzyć okres badawczy i napisać „W latach 2006-2011...”.

Pragnę zaznaczyć, że uwagi przedstawione w recenzji mają charakter po części dyskusyjny i nie umniejszają pozytywnej oceny naukowej recenzowanej dysertacji.

Ocena ogólna i wniosek końcowy

Reasumując stwierdzam, że oceniana rozprawa poświęcona została ważnemu problemowi badawczemu, jakim jest analiza wpływu globalnego kryzysu finansowego na sytuację Polski, a w szczególności na jej aspekt społeczny. Autor rozprawy wykazał się znajomością prezentowanej tematyki i literatury przedmiotu, opanowaniem warsztatu badawczego i właściwą umiejętnością prowadzenia badań. Cel rozprawy został zrealizowany, a hipotezy badawcze zweryfikowane.

Biorąc powyższe pod uwagę stwierdzam, że recenzowana praca doktorska mgra Michała Jankowskiego spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim, zawarte w art. 13 ust. 1 Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki i może być dopuszczona do kolejnych etapów postępowania o nadanie stopnia doktora w dziedzinie nauk ekonomicznych w dyscyplinie ekonomia. **Wnoszę więc o dopuszczenie magistra Michała Jankowskiego do publicznej obrony.**

Jwona Bak